

طرح درس

۱. عنوان درس: باستان‌شناسی آسیای مرکزی و قفقاز

۲. شماره درس: ۴۱۰۵۳۲۰

۳. **تعریف:** آسیای مرکزی یا آسیای میانه که در متون تاریخی به نام ماوراء النهر یا ورارود خوانده شده، سرزمین گسترده با تنوع فرهنگی و قومی است که امروزه با شمال شرقی ایران همجوار است. براساس پژوهش‌های باستان‌شناسی پیشینه سکونت در این سرزمین پهناور به دوره پارینه سنگی قدیم می‌رسد که پیوندهای مشترکی به لحاظ فرهنگی و تاریخی با ایران دارد. این منطقه که بخش اعظم خراسان بزرگ را نیز شامل می‌شود، نقش ارتباطی مهمی در ارتباط بین فلات ایران و خاور دور ایفا کرده و جاده ابریشم از طریق آن به ایران می‌رسد و همچنین تحولات سیاسی و جابه جایی قومی در دوران تاریخی و اسلامی در این محدوده جغرافیایی تاثیر مستقیمی بر فلات ایران گذاشته است. منطقه قفقاز نیز طی قرن‌های متمادی جزء لاینفک ایران بوده و به لحاظ فرهنگی اشتراکات و پیوندهای لاینفکی با همدیگر دارند. برهم کنش‌های فرهنگی بین ایران با آسیای مرکزی و قفقاز از پیش از تاریخ تا دوران اسلامی مسئله مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرد.

منابع

- آلتهايم، فرانس، ۱۳۴۲، آسیا در کشمکش با اروپا، هون‌ها و ساسانیان، ترجمه داوود منشی زاده، تهران: ابن سینا .
- بارتولد، واسیلی ولادیمیروویچ، ۱۳۷۶، تاریخ ترکهای آسیای مرکزی، ترجمه غفار حسینی، تهران: توس .
- بلنیتسکی، آ.، ۱۳۶۴، خراسان و ماوراءالنهر، ترجمه پرویز ورجاوند، تهران: نشر گفتار .
- بیوار، ا. د. ه.، ۱۳۸۷، «تاریخ مشرق ایران»، ترجمه حسن انوشه، تاریخ ایران کمبریج: از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانیان، جلد سوم، قسمت اول، گردآوری احسان یار شاطر، تهران: امیرکبیر، صص ۳۶۲-۲۷۷ .
- تاریخ تمدنهای آسیای مرکزی (چهار جلد)، ترجمه صادق ملک شهمیرزادی، تهران: وزارت امور خارجه .
- رضا، عنایت الله، ۱۳۸۴، ایران و ترکان در روزگار ساسانیان، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی .
- زیمال، ا. و.، ۱۳۸۷، «تاریخ سیاسی ماوراءالنهر»، ترجمه حسن انوشه، تاریخ ایران کمبریج: از سلوکیان تا فروپاشی دولت ساسانیان، جلد سوم، قسمت اول، گردآوری احسان یار شاطر، تهران: امیرکبیر، صص. ۳۶۲-۳۳۵ .
- سارلی، اراز محمد، ۱۳۷۳، تاریخ ترکمنستان، تهران: چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه .
- سید سجادی، منصور، ۱۳۹۵، باستان‌شناسی آسیای مرکزی (دو جلد)، تهران: سمت .
- غبار، میر غلام محمد، ۱۳۷۵، افغانستان در مسیر تاریخ، جلد ۱، قم: مولف به همکاری صحافی احسانی .
- فرامکین، گرگوار، ۱۳۷۲، باستان‌شناسی در آسیای مرکزی، ترجمه دکتر صادق ملک شهمیرزادی، تهران: مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه .
- فرای، ریچارد، ۱۳۸۶، میراث آسیای مرکزی، ترجمه اوانس اوانسیان، تهران: بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار .
- گروسه، رنه، ۱۳۵۳، امپراتوری صحرانوردان، ترجمه عبدالحسین میکده، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب .
- لسترنج، گی، ۱۳۷۳، جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی، ترجمه محمود عرفان، تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی .
- موسوی، علی، ۱۳۷۸، «هندواروپاییان در ایران: مقدمه ای بر پیشینه و باستان‌شناسی مسئله هندواروپایی»، مجله باستان‌شناسی و تاریخ، سال سیزدهم شماره دوم و سال چهاردهم شماره اول: ۲۱-۱۲ .
- Kohl, P.L. (2007). *The Making of Bronze Age Eurasia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kroll, S. (2003). *Medes and Persians in Transcaucasia? Archaeological Horizons in North-western Iran and Transcaucasia*. In G. B. Lanfranchi, M. Roaf, and R. Rollinger, *Continuity of Empire (?): Assyria, Media, Persia*. Padova: S.a.r.g.o.n Editrice e Libreria., 281-87.

- *Lisitsina, G. N. (1983). The Caucasus: a centre of ancient farming in Eurasia. In W. van Zeist and W.A. Casparie (eds.), Plants and Ancient Man: Studies in Palaeoethnobotany, Boston: A.A. Balkema, 285-92.*
- *Smith, A. T. (2004). Iron Age Caucasia. In P. Bogucki and P.J. Crabtree (eds.), Ancient Europe 8000 BC – AD 1000: Encyclopedia of the Barbarian World. New York: Scribners, 303-311.*

- **نکته مهم:** در حین تدریس هر مبحث علاوه بر منابع فوق، مقالات و کتاب‌های دیگری معرفی می‌شود که به دلیل حجم فراوان در اینجا ذکر نشده‌اند.

۴. اهداف

هدف از این درس آشنایی دانشجویان مقطع کارشناسی با بستر شکل‌گیری فرهنگ‌های آسیای مرکزی و قفقاز و تأثیراتی است که الگوهای فرهنگی آسیای مرکزی و قفقاز بر سبک‌ها و جریان‌های فرهنگی فلات ایران در طول تاریخ گذارده‌اند. بدین منظور، پس از آشنایی دانشجویان با جمعیت‌های انسانی ساکن در آن مناطق به سیر تطور فرهنگی جوامع مزبور با استناد به شواهد باستان‌شناختی پرداخته خواهد شد و با ذکر مصادیقی از ادوار مختلف، تعاملات فرهنگی این مناطق با فلات ایران در ادوار مختلف تاریخی مطالعه و بررسی می‌شود

۵. تعهدات دانشجو

دانشجو وظیفه دارد که مطابق قوانین آموزشی (زمان شروع و پایان کلاس و تعداد غیبت‌های مجاز) در کلاس درس حاضر شده و ضمن گوش دادن به مباحث درسی در بحث‌های علمی شرکت فعال داشته باشد. همچنین انجام پروژه پژوهشی در پایان ترم به صورت مکتوب و ارائه آن به صورت پاورپوینت از وظایف دانشجو در این درس است.

۶. **پیش‌نیازها:** * این درس نیازی به پیش‌نیاز ندارد

۷. شیوه محاسبه نمره

مشارکت در کلاس: ۲ نمره

انجام تحقیق اختیاری: ۳ نمره

امتحان پایان ترم به صورت کتبی: ۱۸ نمره

نکته اول: موضوع کار تحقیقی بایستی با تأیید استاد انتخاب شود.

نکته دوم: ارائه مطالب به شکل شفاهی در کلاس و در حضور سایر دانشجویان انجام می‌گیرد و هدف از آن بالا بردن مهارت‌های دانشجویان و تعامل و فعالیت بیشتر آنان در کلاس و تمرین مهارت‌های ارتباط جمعی و یادگیری بیشتر است.

نکته سوم: دانشجویان عزیز در خصوص ارائه تحقیق بایستی اصول اولیه تحقیق را مدنظر داشته و بر اساس زمان بندی توافقی بین استاد و دانشجو در موعد مقرر به ارائه شفاهی در کلاس بپردازند و فایل کامل پژوهش را از طریق ایمیل جهت ارزیابی نهایی به استاد تحویل دهند.

نکته چهارم: مدت زمان ارائه هر دانشجو در کلاس ۱۵ دقیقه می‌باشد.

مژگان خانمرادی

استاد درس

تقویم آموزشی درس باستان‌شناسی آسیای مرکزی و قفقاز

عنوان بحث	هفته / جلسه
جغرافیا و زیست بوم آسیای مرکزی و قفقاز	اول
تاریخچه مطالعات باستان‌شناسی	دوم
پارینه سنگی و نوسنگی در آسیای مرکزی	سوم
بررسی فرهنگ‌های مس سنگی و عصر مفرغ	چهارم
عصر آهن	پنجم
حضور هخامنشیان در آسیای مرکزی	ششم
حضور هخامنشیان در قفقاز	هفتم
سلوکیان در آسیای صغیر و قفقاز	هشتم
اشکانیان در آسیای صغیر و قفقاز	نهم
حکومت صحرانشینان در آسیای مرکزی	دهم
بررسی شواهد باستان‌شناسی هپتالیان و سکاها	یازدهم
قفقاز از دوره ساسانی تا قرن ششم ه.ق	دوازدهم
قفقاز از قرن هفتم تا قرن یازدهم ه.ق	سیزدهم
آسیای مرکزی در دوره اسلامی ۱	چهاردهم
آسیای مرکزی در دوره اسلامی ۲	پانزدهم
جمع بندی نهایی و رفع اشکال	شانزدهم